

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสบการณ์ของสตรีวัยรุ่นที่เสพยาเสพติดแอมเฟตามีน โดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation)

ลักษณะของผู้ให้ข้อมูลและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ มีการคัดเลือกโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยเป็นสตรีวัยรุ่นที่มารับการบำบัดรักษาการเสพยาเสพติดแอมเฟตามีน ณ ศูนย์บำบัดรักษาเสพยาเสพติดภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กองบิน 41 จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2546 ถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2547 ซึ่งกำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลดังต่อไปนี้

1. มีอายุระหว่าง 13-19 ปี
2. ไม่มีอาการหวาดระแวง (paranoid) และมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ พุฒคุ้ยรู้เรื่อง รับรู้วัน เวลา สถานที่ และบุคคลอย่างถูกต้อง
3. สื่อสารด้วยภาษาไทยได้
4. ยินดีเข้าร่วมงานวิจัย

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่เข้าร่วมวิจัย เพื่อให้ชัดเจนว่ามีคุณสมบัติตามที่กำหนด ผู้วิจัยทำการเลือกภายหลังจากที่สตรีวัยรุ่นที่เสพยาเสพติดแอมเฟตามีนได้รับคำอธิบายเกี่ยวกับการวิจัยและสนใจที่จะเข้าร่วมการวิจัย ซึ่งจากการคัดเลือกและสิ้นสุดการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เมื่อข้อมูลอิ่มตัวมีจำนวนผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 11 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

ในการวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุด ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้พัฒนาศักยภาพของตนเองโดยการลงทะเบียนเรียนในกระบวนวิชาวิจัยเชิงคุณภาพทางการพยาบาลและการประยุกต์เป็นจำนวน 3 หน่วยกิต และได้ฝึกปฏิบัติเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการถอดเทปคำต่อคำ นอกจากนั้นผู้วิจัยได้นำเครื่องมือมาช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

1. แบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ครอบครัว ลักษณะของครอบครัว สถานภาพสมรส ภูมิลำเนา และระยะเวลาที่เสพติด
2. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi – structured interview) ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์ขึ้นเอง โดยมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (open ended question) และตั้งคำถามในประเด็นต่าง ๆ ให้ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับประสบการณ์ของสตรีวัยรุ่นที่เสพติดแอมเฟตามีน
3. แบบบันทึกภาคสนาม (field note) ใช้ในการบันทึกการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม
4. เครื่องบันทึกเสียง และม้วนเทปบันทึกเสียงจำนวน 1 ชุด

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยตรวจสอบแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน ในจำนวนนี้เป็นผู้เชี่ยวชาญทางการพยาบาลสตรี 1 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญทางด้านระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ 2 ท่าน จากนั้นนำไปปรับปรุงและแก้ไขตามข้อเสนอแนะ แล้วนำไปทดลองใช้เพื่อทดสอบความครอบคลุม ความชัดเจน ความเหมาะสมของภาษา ลำดับของคำถาม ปฏิกริยาของผู้ให้ข้อมูลและความเข้าใจในคำถาม โดยทดสอบในสตรีวัยรุ่นที่เสพติดแอมเฟตามีน ณ ศูนย์บำบัดยาเสพติดภาคเหนือ จำนวน 3 ราย หลังจากนั้นนำเครื่องมือมาปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้งเพื่อวิเคราะห์และพัฒนาทักษะในการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยรวมทั้งปรับปรุงและแก้ไขแนวคำถามให้เหมาะสมก่อนนำไปปฏิบัติจริง

การพิทักษ์สิทธิกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยแนะนำตัวกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้ผู้ให้ข้อมูลทราบ รวมทั้งอธิบายให้ผู้ให้ข้อมูลเข้าใจว่า การเข้าร่วมในการศึกษานี้ขึ้นอยู่กับความสมัครใจของผู้ให้ข้อมูล โดยการลงนามยินดียินยอมเข้าร่วมงานวิจัย ถ้าไม่สมัครใจสามารถเลิกการให้ข้อมูลทุกขั้นตอนของการวิจัยได้โดยไม่ต้องให้คำอธิบายใดๆ และจะไม่เกิดผลกระทบเสียหายต่อผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยแจ้งให้ผู้ให้ข้อมูลทราบถึงลักษณะการวิจัยเป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และขออนุญาตบันทึกเสียงในขณะสัมภาษณ์เพื่อความครบถ้วนของข้อมูล รวมทั้งชี้แจงให้มั่นใจว่าข้อมูลในแถบเสียงนั้นจะถูกเก็บเป็นความลับและลบทิ้งเมื่อสิ้นสุดการวิจัย ซึ่งข้อมูลทุกอย่างที่ได้จากการศึกษาจะถูกเก็บเป็นความลับ และจะนำเสนอผลของการศึกษาออกมาในลักษณะภาพรวม และนำมาใช้ประโยชน์ทางการศึกษาเท่านั้น ผู้วิจัยจะไม่เป็นพยานในศาลเกี่ยวกับการทำวิจัยครั้งนี้ ในทุกกรณี นอกจากนั้นผู้วิจัยจะขออนุญาตเก็บข้อมูลจากผู้อำนวยการศูนย์บำบัดรักษายาเสพติดภาคเหนือ และศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กองบิน 41 จังหวัดเชียงใหม่ ในฐานะผู้ปกครองของผู้ให้ข้อมูล เมื่อผู้ให้ข้อมูลและผู้อำนวยการยินยอมให้ความร่วมมือในการวิจัย ผู้วิจัยให้สตรีลงนามยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษร จึงดำเนินการรวบรวมข้อมูลต่อไป การวิจัยครั้งนี้ผ่านการได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. ผู้วิจัยทำหนังสือผ่านคณบดีคณะพยาบาลศาสตร์ เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย และขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล ณ ศูนย์บำบัดรักษายาเสพติดภาคเหนือ และศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กองบิน 41 จังหวัดเชียงใหม่
2. ภายหลังได้รับอนุญาตแล้ว ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ณ ศูนย์บำบัดรักษายาเสพติดภาคเหนือ และศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กองบิน 41 จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

2.1 ผู้วิจัยเข้าพบหัวหน้างานบำบัดรักษาผู้เสพติดแอมเฟตามีนของสถานที่ในการเก็บข้อมูล เพื่อแนะนำตัว ชี้แจงวัตถุประสงค์ และขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล

2.2 ดำเนินการวิจัยสตรีวัยรุ่นที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่กำหนดจากเวชระเบียนของศูนย์บำบัดรักษายาเสพติดภาคเหนือ และศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กองบิน 41 จังหวัดเชียงใหม่

2.3 เข้าพบสตรีวัยรุ่นครั้งแรก ณ ศูนย์บำบัดรักษายาเสพติดภาคเหนือ และศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กองบิน 41 จังหวัดเชียงใหม่ จากนั้นแนะนำตัวผู้วิจัยรวมทั้งซักถามข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อตรวจสอบให้ตรงตามคุณสมบัติที่กำหนด

2.4 ขอความร่วมมือจากผู้ให้ข้อมูล โดยชี้แจงวัตถุประสงค์ สิทธิในการตอบรับหรือปฏิเสธที่จะเข้าร่วมในการวิจัย

2.5 เมื่อสตรีวัยรุ่นยินดีเต็มใจให้ความร่วมมือ ผู้วิจัยให้ลงนามในใบยินยอมเข้าร่วมในงานวิจัยและแจ้งให้ทราบว่ามาพบกับสตรีเป็นระยะ ๆ จนกระทั่งผู้วิจัยได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ซึ่งในการพบกันแต่ละครั้งได้นัดหมายเวลาตามความสะดวกของสตรี

2.6 ทำการรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกตามแนวคำถามถึงโครงสร้าง พร้อมทั้งบันทึกเทปคำสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วน การสัมภาษณ์ได้ทำรายละ 1-3 ครั้ง แต่ละครั้งใช้เวลา 45-90 นาที นอกจากนี้ผู้วิจัยได้จัดบันทึกภาคสนามในการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมด้วย เมื่อสัมภาษณ์เสร็จในแต่ละครั้งผู้วิจัยสรุปใจความสำคัญแล้วให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องจากนั้นนัดสัมภาษณ์ครั้งต่อไป หลังจากนั้นนำข้อมูลไปถอดเทปคำต่อคำ

2.7 ในการสร้างสัมพันธภาพกับสตรีวัยรุ่นผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยกระทำตั้งแต่ในครั้งแรกที่เข้าพบเพื่อขอความร่วมมือจนสิ้นสุดการสัมภาษณ์ โดยแนะนำตัวผู้วิจัย แสดงกิริยาท่าทางที่เป็นกันเอง ใช้คำพูดที่เข้าใจง่ายและเป็นผู้ฟังที่ดี

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลและการรวบรวมข้อมูลกระทำไปพร้อม ๆ กันตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย กล่าวคือทุกครั้งหลังจากรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้ว ผู้วิจัยถอดเทปและบันทึกอย่างละเอียดพร้อมกับการวิเคราะห์ข้อมูล (data analysis) ไปด้วยปฏิบัติเช่นนี้เป็นประจำจนกระทั่งข้อมูลอิ่มตัว ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เพื่ออธิบายเนื้อหาของข้อความที่ได้เก็บรวบรวมมาโดยไม่มีอคติหรือใช้ความรู้สึกของผู้วิจัยเข้าไปเกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้ (Miller & Crabtree, 1999)

1. การจัดแฟ้ม (establishing files) คือ การนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อมูลเชิงบรรยายมาทบทวน แยกแยะ และจัดหมวดหมู่
2. การลงรหัสข้อมูล (coding the data) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาลงรหัสหมวดหมู่ของข้อมูล นำรหัสข้อมูลที่ได้ไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความตรงของการลงรหัสกับเนื้อหา
3. การจัดประเภทของข้อมูล (identify unit) ผู้วิจัยจัดประเภทของข้อมูลจากรหัสโดยนำรหัสของข้อมูลทั้งหมดที่มีอยู่มารวบรวมในการจัดประเภท โดยข้อมูลที่มีรหัสคล้ายคลึงกันมารวมเข้าเป็นกลุ่มเดียวกัน
4. การพัฒนาและการสร้างหมวดหมู่ (developing categories) เมื่อได้ข้อมูลที่จัดประเภทแล้วนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์และตีความหาประเด็นสำคัญ โดยมีการปรึกษาผู้เชี่ยวชาญทางด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อพัฒนาและสร้างหมวดหมู่ของข้อมูล
5. การเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของหมวดหมู่ (interpretively determine connections) นำหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
6. การตรวจสอบความถูกต้อง (verify) นำข้อมูลที่วิเคราะห์ได้ไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาหรือผู้เชี่ยวชาญด้านระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ร่วมกับการนำผลที่ได้จากการศึกษาย้อนกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบอีกครั้งเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้
7. การเขียนสรุปและรายงานการวิจัย (report) ผู้วิจัยนำผลการศึกษามาปรับปรุงแก้ไขในเนื้อหาตามความเป็นจริงของข้อมูล และนำเสนอเป็นรายงานที่สมบูรณ์ เข้าใจง่าย ชัดเจน และนำไปใช้ประโยชน์ได้ ในลักษณะการพรรณนา (descriptive explanation)

การตรวจสอบข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้เพื่อให้ข้อมูลมีความเชื่อถือได้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) โดยตรวจสอบจากแหล่งเวลา สถานที่ และบุคคล ร่วมกับการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีเก็บรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) โดยการศึกษาครั้งนี้นอกจากการใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกแล้ว ผู้วิจัยยังใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ร่วมกับการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เช่น บันทึกทางการแพทย์ เป็นต้น เพื่อพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้มามีความถูกต้อง (สุภางค์ จันทวานิช, 2545)

การสร้างความสำเร็จให้กับงานวิจัย

การตรวจสอบคุณภาพและความเชื่อถือได้ของข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบตามแนวคิดของ กูบา และ ลินคอล์น (Guba & Lincoln as cited in Sandelowski, 1986) ดังต่อไปนี้

1. ความเชื่อถือได้ของข้อมูล (credibility) เป็นการประเมินถึงความเป็นจริง (truth value) ความชัดเจน (vivid) และความน่าเชื่อถือ (faithful) ของการพรรณนาหรือตีความปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยผู้วิจัยจะใช้การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูลและด้านวิธีรวบรวมข้อมูลร่วมกัน และนำข้อมูลที่ผ่านการตีความกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็น และยืนยันความถูกต้อง หรือปฏิเสธการตีความข้อมูลเพื่อป้องกันอคติของผู้วิจัย และในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลจะมีการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

2. การนำข้อมูลจากผลการวิจัยไปใช้อ้างอิง (fittingness) เป็นการประเมินการนำผลงานวิจัยไปประยุกต์ใช้ในบริบทอื่นๆ โดยประเมินจากความเหมาะสมเมื่อนำไปใช้ในบริบทอื่น นอกเหนือจากที่ทำการวิจัย นอกจากนี้ผู้ที่ศึกษางานวิจัยจะสามารถมองเห็นความสำคัญของผลการวิจัย และนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทที่คล้ายคลึงกันได้ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะรวบรวมข้อมูล ตีความ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยความระมัดระวัง รวมทั้งสอบถามถึงความเข้าใจรายละเอียดของการให้ความหมายจากผู้ให้ข้อมูล (member-checking)

3. ความเชื่อมั่นของข้อมูล (auditability) เป็นการประเมินความคงที่ (consistency) ของการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยจะต้องมีความสามารถในการตรวจสอบตามการตัดสินใจ หรือตามทางที่กำหนดไว้ โดยผู้วิจัยจะมีการบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบระเบียบจนสามารถทำให้ผู้ที่ได้อ่านงานวิจัยและผู้ศึกษาต่อไปเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยได้พัฒนาทักษะในการสัมภาษณ์ โดยการฝึกการปฏิบัติการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และบันทึกอคติและความรู้สึกของตนเองไว้ในบันทึกของผู้วิจัยด้วย

4. ความคงเส้นคงวาของระเบียบวิธีวิจัย (confirmability) เป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความเป็นกลางของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยที่ผู้วิจัยจะทำการวิจัยโดยปราศจากอคติของตนเอง และผลของงานวิจัยจะต้องได้จากตัวของข้อมูลอย่างแท้จริง ซึ่งการที่งานวิจัยมีความเชื่อถือได้ของข้อมูล การนำข้อมูลจากผลการวิจัยไปใช้อ้างอิง และความเชื่อมั่นของข้อมูล ก็จะถือได้ว่างานวิจัยนั้นมีความเป็นกลางด้วย